

Tangentinis ženklas-simbolis komunikacijoje

Algirdas Budrevičius

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Informacijos ir komunikacijos katedros docentas, technikos mokslų daktaras
Vilnius University, Faculty of Communication, Department of Information and Communication, Assoc. Professor
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius
El. paštas: Algirdas.Budrevicius@kf.vu.lt

Vizualinėje komunikacijoje vartojami ženklai dažnai yra panašūs į jų žymimuosius objektus; tokių ženklų reikšmė komunikuojančioms pusėms suprantama pagal tai, ką jie tiesiogiai vaizduoja. Greta tokių ženklų vartojami ir simboliai. Tradiciškai simbolis apibrėžiamas kaip sutartinis arba pagal vartojimo įprotį apibrėžiamas ženklas. Straipsnyje kalbama apie kitokio tipo simbolį; jis aiškinamas kaip tangentinis ženklas – toks, kuris žymi ne tai, į ką jis panašus, tai yra jis žymi „ne objektą“. Šis simbolio atvejis grindžiamas tangentinio intencionalumo sąvoka. Autorius jį pirmą kartą trumpai nagrinėjo knygoje „Sign and Form“ („Ženklas ir forma“); čia jis aprašomas išsamiau.

Pagrindiniai žodžiai: semiotika, komunikacija, simbolis, intencionalumas.

Įvadas

Vizualinėje komunikacijoje vartojami ženklai pagal formą dažnai yra panašūs į jų žymimuosius objektus; tokie ženklai vadintini objekto formos panašybėmis – homomorfizmais. Jų pavyzdžiu gali būti tikrovę vaizduojantis paveikslas, piešinys, nuotrauka. Homomorfizmas įkūnija platesnę nei įprasta panašumo sampratą. Tokia išplėsta samprata dabar jau vartojama įvairiuose moksluose ir humanitarinėse srityse. Ambrozio (2010) pritaikė homomorfizmo sąvoką meno ir mokslo kūriniių interpretavimui. Minėta autorė susiejo homomorfizmo taikymus su vaizduojamosios (reprezentacinės) praktikos paradigminiu pokyčiu, kuris įvyko dvidešimtojo amžiaus pradžioje:

Vizualiajame mene vaizdavimo konvencijos ėmė keistis ir menininkai sąmoningai paliko tiesioginio vaizdavimo būdą, kai siekiama

fizinio panašumo ar fotografinio atitikimo. Nuo paveikslinio formos ir erdvės vaizdavimo jie žengė link figūrų ir objektų konceptualizavimo, kuris išeina už jutiminių duomenų ribų. Figūratyvinių objektų kūrimas virto eksperimentu su sudėtingais vizualizavimo procesais (Ambrozio, 2010).

Homomorfizmais galima laikyti daugelį diagramų, brėžinių, nors jų panašumas į tikrovės objektus yra sudėtingesnis negu tikrovę vaizduojančių paveikslų ar nuotraukų. Pavyzdžiui, diagrama perteikia tik objekto santykius – proporcijas, kitais atžvilgiais ji nepanaši į objektą. Ženklų-homomorfizmo reikšmė komunikuojančioms pusėms suprantama pagal tai, ką jie tiesiogiai ar netiesiogiai, bet žinomu būdu vaizduoja.

Komunikacijoje vartojami ir simboliai-ženklai, kurie gali būti nepanašūs į žymimuosius objektus.

Tokių ženklų interpretacija sudėtingesnė, todėl komunikacijoje gali iškilti sunkumų. Šio *straipsnio tyrimo objektas* – ženklai-simboliai, konkrečiau, vienas ypatingas jų tipas, simbolis kaip tangentinis ženklas. Prieš jį apibrėžiant, iš pradžių reikia trumpai aptarti simbolių įvairovę.

Simbolis yra vienas pagrindinių ženklo tipų. Kartais netgi ženklas ir simbolis laikomi sinonimais. Simbolio samprata nėra vienalytė, paminėtina bent keletas skirtingų jos atvejų. Šiuolaikinėje semiotikoje labiausiai paplitusi Peirce'o vartota simbolio samprata. Jis apibrėžė simbolį kaip „bendrąjį ženklą, susietą su savo reikšmėmis per jo vartojimo praktiką“ (Peirce, 1998, para. 3). Peirce'as tvirtai teigė, kad esminis dalykas, pagal kurį turi būti apibrėžiamas simbolis, yra sutarimas, arba vartojimo įprotis:

Žodis simbolis turi tiek daug reikšmių, kad kalba tiesiog būtų sužeista, jeigu būtų pridėta dar viena reikšmė. Nemanau, kad mano jam priskiriama sutartinio, arba įpročiu grįsto (įgyto ar įgimto), ženklo reikšmė yra labai nauja, tai veikia sugrąžinta jo pirma pradė reikšmė. (*Ibid.*, para 6)

Simbolių kaip sutartinių ženklų interpretavimas komunikacijoje nesudaro sunkumų – tiesiog reikia žinoti, kokia yra jų sutarta ar pagal vartojimo įpročius nusistovėjusi reikšmė. Tradicinis atvejis – žemėlapyje vartojami ženklai, jie tiesiog ir vadinami sutartiniais ženklais. Dažnai jų reikšmės pateikiamos pačiame žemėlapyje.

Kita dažna simbolio samprata – simbolis kaip perkeltinės reikšmės ženklas, arba kitaip – ženklas-metafora. Jo panašumas į žymimąjį objektą yra netiesioginis, dažnai jis būna grįstas asociacija. Šie simboliai-metaforos išlaiko tam tikrą panašumą su žymimuoju objektu, taigi ir jie yra žymimųjų objektų panašybės. Tai leidžia komunikuo-

jančioms pusėms nustatyti tokių simbolių reikšmę. Vis dėlto simbolius-metaforas galima nagrinėti ir per nepanašumo sąvoką; negana to, jie pirmiausia (tai yra pagal tiesioginę reikšmę) ir yra nepanašūs į žymimuosius objektus.

Ne visi vizualinėje komunikacijoje vartojami simboliai atitinka čia apibūdin-tas daugiau ar mažiau tradicines simbolio sampratas. Yra simbolių, kurių reikšmės negalima nustatyti remiantis susitarimu, vartojimo įpročiu ar pagal panašumą į žymimąjį objektą. Susidūrus su tokiais simboliais komunikacijoje gali kilti sunkumų. Kaip jau buvo minėta, šis straipsnis skirtas aprašyti vienam iš tokių simbolių tipų – simboliui kaip tangentiniam ženklui. Preliminariai jį galima apibrėžti kaip *ženklą, kuris žymi ne tai, į ką jis panašus, tai yra jis žymi „ne objektą“*. Tokia simbolio samprata laikytina pamatine ir apskritai ją galima taikyti bet kuriam simboliui, ji tinka ir simboliui kaip sutartiniam ženklui ir iš dalies – ženklui-metaforai – jie irgi žymi ne tą objektą, kurį tiesiogiai vaizduoja. Kai kuriais atvejais tik tokia simbolio savybė – žymėti „ne objek-tą“ – atveria kelią ženklo interpretavimui.

Tolesniam minčių dėstymui svarbu smul-kiau aptarti objekto ir „ne objekto“ sąvokas. Žymimasis objektas semiotikoje dažnai laikomas pirmine sąvoka, kurios apibrėžti nereikia. Pavyzdžiui, Peirce'as neskyrė tam didesnio dėmesio ir apibūdino jį tiesiog kaip bet ką, apie ką galime galvoti arba kalbėti (Peirce, be datos). Semiotikoje objektas nagrinėjamas jo suvokėjo atžvilgiu; taigi, jis laikytinas *suvokiamuoju objektu*. Objekto traktavimo semiotikoje negalima atskirti nuo platesnio konteksto. Epistemologijoje *pažinimo objektas* nagrinėjamas jį *pažįstančiojo* (t. y. subjekto) atžvilgiu. Fenomenolo-gijoje objektas siejamas su intencionaliuoju

aktu; pastarasis išreiškia *subjekto* sąmonės kryptingumą į *objektą*. Giliau objekto sąvoką – kaip filosofinę „objektiškumo problemą“ – susiedamas su *individuacijos* sąvoka nagrinėjo Kingas (King, 2000). Šio straipsnio autorius objekto sąvoką yra pasiūlęs apibrėžti Aristotelio esaties teorijos – hilomorfizmo terminais, kaip konkrečios formos ir konkrečios materijos (t. y. turinio) junginį (Budrevičius, 2012). Šiame straipsnyje tokios gilios objekto sampratos pasitelkti nebūtina, pakanka minėtosios Pierce'o sampratos, ją šiek tiek sukonkretinant. Toliau bus laikoma, kad objektas yra tai, apie ką mes galime galvoti ar kalbėti, *tai, į ką sutelktos mūsų mintys, dėmesys*.

Anksčiau paminėtame tangentinio ženklų apibrėžime terminas *ne objektas* bendru atveju gali būti traktuojamas trimis skirtingais būdais: a) siaurai, kaip loginis konkretaus objekto neigimas – *kaip ne šitas objektas*; b) bendriau, abstrakčiau, kaip *ne tie objektai*, ar *ne to tipo, klasės objektai*, *ne tokie objektai*; c) giliai, kaip pačios *objektiškumo* sąvokos neigimas – šiuo atveju reikėtų rašyti tiesiog *ne objektas*. Šiame straipsnyje *ne objektu* vadinamas loginis objekto paneigimas (tai yra atvejai a ir b). *Neobjektiškumas*, kuris galėtų būti aiškinamas kaip objekto nebuvimas apskritai, turėtų būti nagrinėjamas kitaip; galbūt per *išblaškymo* (*nesutelkto*) *dėmesio* sąvoką, *nesutelktos minties* sąvoką ar kitaip. Taigi šiame straipsnyje bus kalbama apie *sutelktos minties* atvejį; būtent jį ir atitinka loginis objekto neigimas. Smulkiau sutelktos (koncentruotos) minties reiškinį autorius nagrinėjo knygoje „Semognostika“ (Budrevičius, 1994). Šiame straipsnyje *sutelktos minties* sąvoka išsamiau neaiškinama, laikoma, kad pakanka jos intuityvaus supratimo.

Tangentinio ženklų sąvoką autorius pasiūlė ir trumpai aprašė neseniai išleis-

toje knygoje „Ženklas ir forma. Ženklo kaip homomorfizmo modeliai, grįsti semiotinėmis išvalgomis į Aristotelio ir Tomo Akviniečio esaties ir pažinimo teoriją“ (Budrevičius, 2012). Šios studijos pagrindinis tyrimo objektas buvo ženklas kaip homomorfizmas – tikrovės objekto panašybė. Analizuojant tokio ženklų tipus, prieita prie ribinio jo atvejo – simbolio, kuris iš esmės yra *ženklas kaip žymimojo objekto nepanašybė*. Tokio tipo ženklą pasiūlyta vadinti *tangentiniu ženklu* (šis pavadinimas bus smulkiau paaiškintas toliau šiame straipsnyje). Tangentinių ženklų nagrinėjimas išėjo už studijos ribų, bet buvo atkreiptas dėmesys, kad būtent taip, per ženklų ir žymimojo objekto nepanašumą, gali būti apibrėžiamas simbolis, vienas iš keleto pagrindinių semiotikoje nagrinjamų ženklų tipų. Knygoje buvo paminėta, kad detalesnė tangentinio ženklų analizė turėtų būti pratęsta atskirame darbe. Šis straipsnis tam ir skirtas.

Taigi *šio straipsnio tikslas* – pratęsiant ir išplečiant anksčiau minėtoje studijoje pradėtą analizę – pateikti simbolio kaip tangentinio ženklų modelį.

Straipsnyje parodoma, kad ženklų mentalinio modelio pagrindu tikslinga imti sąmonės intencionalumo, kaip minties kryptingumo į objektą, sąvoką. Pastarąją siūloma išplėsti aiškinant, kad mintis visada gali būti išskaidoma į du vienas kitam statmenus komponentus: tiesioginį (normalųjį) ir šalutinį (tangentinį).

1. Intencionalumas – mentalinio ženklų modelio pagrindas

Ženkla galima nagrinėti bent trimis pamatiniais požiūriais: fiziniu – laikant ženklą materialia žyme ar požymiu; mentaliniu –

laikant ženklą psichiniu reiškiniu; bihevi-
ristiniu – kai svarbiausiu laikomas veiks-
mo, poveikio ir atoveiksmio (reakcijos)
aspektas. Sudėtinu atveju ženklą galima
nagrinėti kaip visų trijų apibūdintų aspektų
kompleksą. Nagrinėjant ženklą kaip men-
talinį reiškinį, dažnai tenka įtraukti ir fizinį
aspektą; pavyzdžiui, kai žymimasis objektas
yra fizinis dalykas arba kalbant apie ženklą
kartu su jo laikmena. Užrašytieji, vizualiai
arba garsiškai pavaizduoti ženklai nėra
tik fiziniai dalykai, esminė jų savybė yra
vidinis, mentalinis reiškinys, susietas su
išoriniu, fiziniu. Šiame straipsnyje kalbama
apie ženklą kaip mentalinį reiškinį. Nagri-
nėjant tokiu požiūriu, pačiu bendriausiu
lygiu ženklas turi būti analizuojamas kaip
sąmonės, minties reiškinys.

Kalbant apie ženklą sąvoką, semiotikoje
įprasta nagrinėti, iš kokių dalių jis suside-
da, arba tiksliau – kiek komponentų reikia
įtraukti aprašant ženklą. Taip sudaromi
ženklų modeliai, skirti jo sandarai apibū-
dinti. Klinkenberg (1996) aprašė net šešias
ženklų sudedamąsias dalis (tiksliau, kore-
liatus). Ženklo modelius sandaros požiūriu
išsamiau nagrinėjo Hébertas (2006). Nors
tokiais modeliais stengiamasi paaiškinti ir
pačią ženklą esmę, tačiau tam nepakanka
atskleisti vien sandarą.

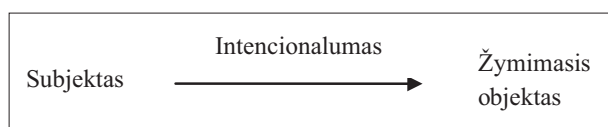
Į ženklą modelį svarbu pažvelgti ir kitu
požiūriu: parodyti, kaip ženklas funkcio-
nuoja. Mentaliniu požiūriu ženklą tikslinga
nagrinėti kaip mintį apie kokį nors dalyką
(objektą); tokiu atveju semiotikos terminais
sakoma, kad tas dalykas yra *ženklą reikšmė*

arba kad tą dalyką ženklas žymi. Gilesniam
ženklą ir reikšmės aiškinimui tikslinga
pasitelkti ir kitus giminingus šiuolaikinius
mokslus. Kognityvistikos (angl. *cognitive
science*), proto filosofijos ir fenomenologi-
jos požiūriu šiai situacijai apibūdinti varto-
tina intencionalumo sąvoka, kuri laikoma
viena iš esminių sąmonės savybių. Šiame
straipsnyje ji bus vartojama kaip pagrindinis
mentalinio ženklą modelio terminas todėl
ją reikia paaiškinti smulkiau.

Paprasčiausiu būdu intencionalumas
apibūdinamas kaip subjekto sąmonės kryp-
tingumas į objektą. Grafiškai elementarų
intencionalumo atvejį galima pavaizduoti
tiese (kreivė reikštų sudėtinį atvejį). Kalbant
apie ženklą, intencionalumą galima apibrėž-
ti kaip jo suvokėjo sąmonės kryptingumą į
žymimąjį objektą (žr. 1 pav.).

Intencionalumas kaip sąmonės kryptin-
gumas į objektą yra žymus intencionalumo
sąvokos suprastinimas (redukcija), vieno
jos aspekto sureikšminimas; vis dėlto šio
straipsnio tikslo atžvilgiu jis yra leistinas,
nes kalbant apie simbolio sąvoką neliečiami
kokie nors pamatiniai klausimai – paaiškinti
sąmonės prigimtį ar jos kokybinį santykį
su tikrove.

Husserlis intencionalumui apibūdinti
vartojo *intencionaliojo akto* sąvoką (Hus-
serl, 1975), kuria jis apibūdino elementarų
sąmonės procesą. Galima pažymėti, kad
intencionalumas angliškai kartais apibūdi-
namas ir žodžiu *aboutness*; lietuviškai būtų
galima jį pavadinti *apie-ybe*, nors šis žodis
angliškojo *aboutness* iki galo neperteikia.

1 pav. *Intencionalumas kaip subjekto sąmonės kryptingumas į objektą*

Ženklo atveju intencionalumas atitinka jo ypatybę *būti apie* (tai yra *pasakoti apie*) žymimąjį objektą. Detaliau kognityvistikoje intencionalumas apibrėžiamas kaip „tikėjimų, troškimų ir kitų mentalinių būsenų savybė, dėl kurios jie yra apie kažką“ (angl. *feature of beliefs, desires and other mental states, by virtue of which they are of or about something*) (Caston, 2008/ 2003). Vis dėlto pateiktas aiškinimas neapėmia viso intencionalumo sąvokos sudėtingumo; išsamiau semiotikoje jį nagrinėjo, pavyzdžiui, Deely'is (2007) ir Budrevičius (2012).

2. Apie minties kryptingumą ir du – normalųjį ir tangentinį – intencionalumo komponentus

Intencionalumas kaip minties kryptingumas į objektą neturėtų būti suprantamas pernelyg siaurai. Dar Aristotelis, nors ir nevertodamas intencionalumo termino, yra kalbėjęs apie minties kryptingumą į objektą ir teigęs, kad kryptis neturėtų būti laikoma tiesiogine. Jo aiškinimą kaip pirminį reikia aprašyti smulkiau.

Antrajame darbo *Apie atmintį ir prisiminimą* skyriuje Aristotelis atmeta teiginį, kad mintis kaip spindulys tęsiasi link savo objekto (Caston, 2008/2003). Tai jis paminėjęs platesniame kontekste – kalbėdamas, kaip atskiriami daiktų dydžiai. Jis sako, kad mąstydamas žmogaus protas pasiekia daiktus ne taip, kaip spindulys iš akies, kaip nors regime, kaip kai kurie yra sakę: *... it is not by the mind's reaching out towards them, as some say a visual ray from the eye does (in seeing)* (Aristotle, *On Memory and Reminiscence*, II dalis). Šią savo mintį jis grindžia tuo, kad mes galime mąstyti apie daiktą net ir tuomet, kai daikto, į kurį nukreipta mintis, ten nėra,

arba apskritai nėra. Taigi, anot Aristotelio, kryptingumas, kryptis į daiktą yra, bet ji netiesioginė. Belieka variantas, kad mintis, minties kryptis tokiu atveju yra į šalį nuo galimo tiesioginio objekto.

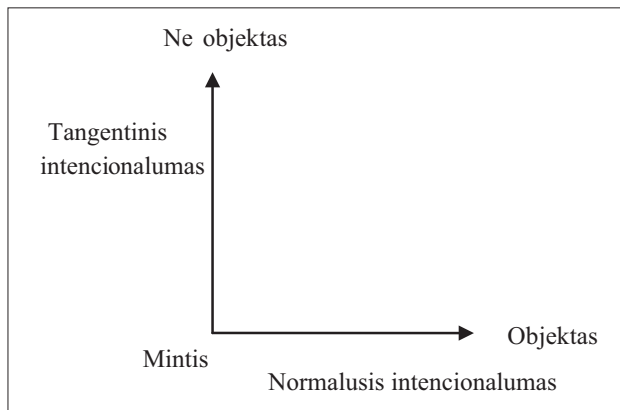
Aristotelio paminėtą dalyką, kad mintis nėra tiesiogiai nukreipta į objektą, siūlau sugretinti su kitu jo teigtu dalyku, būtent, apie vaizduotės (*phantasia*) vietą minties reiškinių atžvilgiu.

Veikale *Apie sielą* (III, 3) Aristotelis ją laiko proto geba, kuri generuoja, kuria mentalinius vaizdus – *phantasmata*. Minčiai (minties funkcionavimui) visada reikalinga ir ši *phantasia* geba. Iš šių Aristotelio teiginių galima daryti prielaidą, kad minties tiesioginę kryptį paveikia ir iškreipia iš tiesaus kelio – kaip spindulio link objekto – būtent minėtoji proto geba – fantazija.

Minties kryptį gali paveikti ne tik fantazija (vaizduotė), bet ir kitas informacijos šaltinis – prisiminimai. Straipsnio autorius knygoje *Semognostika. Intelkto reiškiniai ir informacija* kaip pagrindines įvardijo tris elementariausias minties sudėtines dalis: tiesioginį suvokimą (nuovoką), atmintį ir vaizduotę (Budrevičius, 1994). Kryptis į objektą yra tiesioginė tik paprasčiausiu atveju, kai objektas suvokiamas tiesiogiai (per nuovoką); atmintis ir vaizduotė mintį kaip tiesioginį suvokimą daugiau ar mažiau kreipia į šalį nuo objekto.

Dėl atminties ir vaizduotės įtakos realus sąmonės, minties procesas visada yra sudėtinis. Sudėtingiems procesams analizuoti yra sukurta tikslių metodų; be kitų, taikomi ir *vektorinės analizės* metodai. Juos naudojant kryptingi procesai skaidomi į sudedamąsias dalis. Sudėtiniam minties procesui nagrinėti taip pat galima pabandyti pritaikyti bent jau pačias paprasčiausias vektorių dekompozicijos taisykles. Viena

iš jų teigia, kad bet kurią sudėtingą kryptį galima išskaidyti į du vienas kitam statmenus komponentus. Tai galima pritaikyti ir minties krypties analizei: sudėtinę minties kryptį ir ją atitinkantį intencionalumą galima išskaidyti į du vienas kitam statmenus komponentus. Vienas iš jų yra tiesiogiai nukreiptas į *objektą*; antrasis, netiesioginis, nukreiptas statmenai – visiškai į šalį nuo objekto. Galima laikyti, kad pastarasis nukreiptas į *ne objektą*. Pagal moksluose (ypač tiksluosiuose) esamą tradiciją, kai nagrinėjamos panašios reiškinių kryptų apibūdinančios situacijos, minėtuosius du intencionalumo komponentus galima laikyti atitinkamai *normaliuoju* ir *tangentiniu*. Minties dekompozicija į du statmenus komponentus pavaizduota 2 pav.; pateiktą diagramą siūlau vadinti *minties intencionalumo diagrama*.

2 pav. *Minties intencionalumo diagrama*

Išdėstyti samprotavimai apie minties sudėtį ir kryptis gali būti pritaikyti ir ženklui kaip mentaliniam reiškiniui. Bendru atveju ženklas visada turi du intencionalumo komponentus; *normalusis* komponentas teikia tiesioginę žymimojo objekto reikšmę; *tangentinis* komponentas teikia netiesioginę,

grynai simbolinę reikšmę. Jeigu tiesioginė ženklo reikšmė ignoruojama, lieka tik vienas – tangentinis komponentas. Jis ir sudaro ženklo kaip simbolio esmę. Taigi simbolį siūlau nagrinėti kaip visiškai tangentinį ženklą, tai yra tokį ženklą, kuris žymi „ne objektą“.

Apibendrinimas ir išvados

Vizualinėje komunikacijoje vartojami įvairūs ženklų tipai. Daugiausia sunkumų gali kilti aiškinantis simbolių reikšmę. Ji tradiciškai dažniausiai yra sutartinė arba nusistovėjusi pagal vartojimo įprotį; simbolių-metaforų reikšmė gali būti aiškinama per jų asociatyvinę ryšį su žymimuoju objektu. Sudėtingiausia nustatyti abstrakčiojo simbolio reikšmę. Tokie simboliai nepanašūs į žymimuosius objektus ir nėra jokio kito aiškaus būdo nustatyti, ką jie žymi.

Ženklo-simbolio modelį siūlama sudaryti mentalinėje plotmėje, aiškinant jį kaip mintį apie žymimąjį objektą. Mintis apibūdinama sąmonės intencionalumu. Pastarasis išreiškia minties kryptingumą į žymimąjį objektą. Bendru atveju mintį galima išskaidyti į du komponentus – normalųjį ir tangentinį;

pirmasis nukreiptas į objektą, antrasis – statmenai į šalį nuo objekto. Galima laikyti, kad pastarasis yra nukreiptas į „ne objektą“. Būtent šis komponentas sudaro simbolio pagrindą, todėl pastarasis iš esmės yra tangentinis ženklas. Ribiniu atveju jis yra grynai tangentinis, o metaforos ar diagramos

atveju – tik iš dalies. Apskritai simboliškumo komponentas yra bet kuriame ženkle, išskyrus ribinį atvejį, kai ženklas vaizduoja vien tai, kas jis pats yra. Žiūrint iš Peirce'o klasifikacijos pusės, mažiausia tangentinė dedamoji yra ikonoje, pavyzdžiui, nuotraukoje; tarpinę padėtį užima indeksas.

LITERATŪRA

ARISTOTELIS (1959). *Apie sielą*. Iš graikų kalbos vertė V. Sezemanas. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

ARISTOTLE. On memory and reminiscence. Translated by J. I. Bear. *The Internet Classics Archive* [žiūrėta 2013 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://classics.mit.edu//Aristotle/memory.html>>.

AMBROSIO, C. (2010). *From similarity to homomorphism: toward pragmatic account of representation in art and science, 1880–1914*. University College London. Manuscript submitted for publication [žiūrėta 2012 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://philsci-archival.pitt.edu/4825/1/Ambrosio_SPSP.pdf>.

BUDREVIČIUS, A. (1994). *Semognostika. Intelektu reiškinių ir informacija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

BUDREVIČIUS, A. (2012). *Sign and form. Models of sign as homomorphism based on semiotic insights into Aristotle's and Aquinas' theory of Being and cognition*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

CASTON, V. (2008/2003). Intentionality in ancient philosophy. In E. N. Zalta (Ed.). *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2008 Edition)* [žiūrėta 2012 m. balandžio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2008/entries/intentionality-ancient/>>.

DEELY, J. (2007). *Intentionality and semiotics. A story of mutual fecundation*. Scranton and London: University of Scranton Press.

DEELY, J. (trans. and ed.) & POWELL, R. (1985/1632). *Tractatus de signis. The semiotic of John Poinset (bilingual edition)*. Berkeley: University of California Press.

DILTHEY, W. (1989/1883). Introduction to human sciences [Einleitung in die Geisteswissenschaften]. In Michael Neville (Trans.), R. A. Makreel & F. Rodi (Eds.). *Wilhelm Dilthey selected works*. Vol. 1. Princeton: Princeton University Press.

FREGE, G. (1892). Über Sinn und Bedeutung. *Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik*, NF 100, S. 25–50.

HÉBERT, L. (2006). Sign structures. The sign according to Klinkenberg. *Signo* [žiūrėta 2012 m. balandžio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.signosemio.com>>.

HUSSERL, E. V. (1975). *Logische Untersuchungen*. Hamburg: E. Stoeker.

KING, P. (2000). The problem of individuation in the middle ages. *Theoria*, vol. 66, p. 159–184.

KLINKENBERG, J.-M. (1996). Le sens et sa description. In *Précis de sémiotique générale*. Paris: Seuil, p. 92–100.

PEIRCE, CH. S. (1998). What is a sign? In Peirce Edition Project (Ed.). *The essential Peirce. Selected philosophical writings*. Vol. 2 (1893–1913). Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press [žiūrėta 2012 m. balandžio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ukzn.ac.za/undphil/collier/308/Peirce/What%20is%20a%20Sign_.pdf>.

PEIRCE, Ch. S. (be datos). Reflections on real and unreal objects. *Manuscript MS 966*.

THE TANGENTIAL SIGN-SYMBOL IN COMMUNICATION

Algirdas Budrevičius

S u m m a r y

Symbols are often used in visual communication. The symbol traditionally is defined as a sign based on the convention or habit of its usage. In this paper, a different type of symbol is described. The symbol is defined as a tangential sign. It signifies “not the

object”. Such a symbol is based on the idea of the tangential intentionality introduced in the recently published book “Sign and Form”. Such a conception of the sign facilitates accounting for some special cases of symbols.

Įteikta 2013 m. vasario 18 d.